

Глобаллашув жараёни ва маънавий таҳдидлар шароитида ҳақиқатнинг зарурати

*Панжиев Сухроб **

Барчимизга маълумки, ҳозирги даврда (XXI асрда) жамиятлар ривожланишини глобаллашув жараёнларининг одамлар менталитети, маънавий дунёси, ижтимоий хатти-ҳаракатларига таъсирсиз тасаввур этиб бўлмайди. Инсониятнинг кейинги тараққиёт йўллари глобаллашув жараёнида шахснинг ижтимоий онги, йўналтирувчи мақсадлари, кадриятлари, ҳаётий тушунчалари, дунёқараши ва охир оқибат унинг жамият билан муносабатларида қандай ўзгаришлар содир бўлаётганлигига боғлиқ.

Сунги йилларда глобаллашув жараёни инсон ҳаёти ва фаолиятининг барча жабҳа ва соҳаларини қамраб олаётганлиги долзарб ҳамда кескин муаммоларни юзага чиқармоқда. Бу борада бугун кўплаб илмий-амалий ишлар қилинмоқда ва кенг жамоатчилик ўртасида тарғиб қилинсада, глобаллашув жараёни жамиятнинг барча соҳа ва жабҳаларига ўз таъсирини сезиларни даражада билинтирмоқда ва таъсир доираси кундан-кунга ортиб бормоқда. «Шу маънода, глобаллашув – бу аввало ҳаёт суръатларининг беқиёс даражада тезлашуви демакдир»[1]

Кундалик ҳаётда глобаллашув деганда асосан умуминсоний аҳамиятга эга муаммоларни тушуниш кенг тарқалган. Бундай тушуниш бирёқлама бўлиб, унинг туб моҳиятини очиб бера олмайди ва глобаллашув фақат салбий ҳодиса сифатида талқин этилишига олиб келади. Ваҳоланки, энг умумий маънода, глобаллашув, бир томондан, муайян ҳодиса, жараёнларнинг барча минтақалар, давлатлар ва Ер юзини қамраб олганини, иккинчи томондан, уларнинг инсоният тақдирига даҳлдор эканини англатади. Яъни, ҳар бир ижтимоий ҳодисанинг ижобий ва салбий томони бўлгани сингари, глобаллашув жараёнларининг ҳам яхши ва ёмон томонлари мавжуд. Албатта глобаллашув жараёни бугунги кунда жамият тараққиёти, илм-фан ривожини ва юксак технологиялар ҳамда кенг имкониятлар яратиши билан бирга, қатор салбий ҳолатларни ҳам келтириб чиқармоқда. «Айни пайтда ҳаёт ҳақиқати шуни кўрсатадики, ҳар қандай тараққиёт маҳсулидан икки хил мақсадда – эзгулик ва ёвузлик йўлида фойдаланиш мумкин. Агарки, башарият тарихини, унинг тафаккур ривожини тадрижий равишда кўздан кечирадиган, ҳаётда инсонни камолотга, юксак марраларга чорлайдиган эзгу ғоя ва таълимотлар билан ёвуз ва зарарли ғоялар ўртасида азалдан кураш мавжуд бўлиб келганини ва бу кураш бугун ҳам давом этаётганини кўрамиз»[2]. Бундай жараёнлар шароитида реал воқеликнинг ҳақиқатлигини англаш ҳар қайси давр учун ҳам муҳим ҳисобланади.

* Панжиев Сухроб. Термиз давлат университети шйитувчиси

Ҳақиқат – объектив воқеликка мос келувчи нарса ва ходисаларнинг реал ҳолатдаги мазмунини сифат ва хусусиятларини тўғри акс эттирувчи ҳамда амалиётда синалган билимлардир. Глобаллашув жараёнида ҳақиқатнинг заруратини инсон тафаккури, маънавий дунёсида содир бўлаётган ўзгаришларни тадқиқ этиш ҳамда акс эттирувчи омилларда кўришимиз мумкин.

Биринчидан, глобаллашув шахсни шакллантирувчи жамиятнинг маданий-маънавий соҳаларига таъсир ўтказиб, муайян ўзгаришларга олиб келади, анъанавий қадриятлар тизимини издан чиқаради.

Иккинчидан; глобаллашув таъсирида рўй бераётган ўзгаришлар инсоннинг маънавий-ахлоқий, психологик қиёфасига жиддий таъсир ўтказади. Ҳозирги замон жамиятининг қиёфасини муайян тарзда ўзгартиради;

Учинчидан; глобаллашувнинг ижобий жиҳатлари билан бир қаторда, унинг таъсирида ижтимоий ва индивидуал онгда деструктив ўзгаришлар ҳам қайд этилган. Бу ҳолат индивидуализм, инсонпарварлик тамойилларининг емирилиши, тушкунлик, ҳаётий мақсадлар ва тасаввурларнинг бузилиши каби ҳолатларда намоён бўлади.

Тўртинчидан; ҳозирги замон глобаллашув концепцияларида муаллифларнинг диққат-эътибори асосан инсон фаолиятининг турли соҳалари – ижтимоий, иқтисодий, сиёсий ва маданий соҳаларига қаратилган. Ижтимоий муносабатлардаги ўзгаришлар инсон дунёқарашидаги ўзгаришлар натижаси эканлиги қайд этилади.

Шу боис бу жараёнда ҳақиқатни англаш, глобаллашув никоби остида кириб келаётган турфаҳил маънавий ҳуружларнинг олдини олиш, ғаразли мақсадларга қаратилган ғояларга қарши курашиш ва кучли иммунитетни ҳосил қилиш учун зарурдир. Ҳақиқатни билишга интилаётган ҳар бир инсон глобаллашув жараёни кузатар экан, пассив ҳолда келажакни кутиб ўтирмайди, балки уни яратади ёки яратишга ҳаракат қилади. Шу маънода ҳақиқатни билмаслик хато бўлса, у билан ҳисоблашмаслик эса жоҳилликка, қаллобликка ва ҳақсизликка ҳизмат қилади.

Дарҳақиқат, инсоннинг онги ва қалби учун кураш кескин тус олаётган ҳозирги даврда одамларни глобаллаштириш имконият деб эмас, балки вайрона ва бузғунчи ғояларга йўналтирувчи куч, сокин ҳаётга таҳдид солувчи жараён сифатида муносабат билдира бошлаганлиги айнан ҳақиқатни англаш ва билиш масаласига жиддий этибор бериш учун зарурият пайдо бўлганлигидан далолат беради. Чунки, инсон ҳар куни ўзининг фаолиятини ҳақиқат талаблари асосида шакллантириб боради. Бу йўлда у эзгуликни ҳам ёвузликни ҳам танлаши мумкин. Бугунги кунда жаҳон афкор оммасини «Инсоният қай бирини танлайди?»-деган ҳавотири бор...[3].

Глобаллашув жараёни ва маънавий таҳдидлар ҳақиқатини тушуниш ва билиш зарурати ҳозирги кунда умумжаҳон глобал муаммоларни ҳал қилишдек муҳим вазифаси ҳам борки, бу муаммоларнинг бири ва энг муҳими инсон ҳаётида маънавий муҳит барқарорлигига эришиш, жамият тараққиётини бунёдкорлик ғоялари асосида қуриш, янгидан-янги технологиялар, илм-фан ютуқларини ижобий мақсадлар йўлида сафарбар этиш ва ҳокозоларни ўз ичига олади. Чунки техногенцивилизация даврида техника, технология, умуман ноосфера инсоннинг яшаш муҳитига айланиб қолди. Инсон ўзи яшаётган бутун бошли планетага таъсир кўрсатиб биосферадаги ўзгаришларнинг асосий сабабига эканлиги ва бу ўзгаришлар бугунги кунда глобал аҳамият касб этган муаммоларни юзага келтирмоқда.

Шунингдек, глобаллашув таъсирида маънавий эҳтиёжларни қондиришда ҳам стандартлашув қарор топа бошлади. Бу жараён бугун рок ва поп мусиқа, видео ҳамда турли жанрдаги арзон-гаров фильмлар, сериаллар, ранг-баранг кўнгилочар шоу-томошалар, ўйинларни қамраб олмоқда. Оммавий маданият ниқобидаги аксилмаданият пайдо бўлиб, тобора кенг ёйилиб бормоқда.

Мухтарам Президентимиз И.А.Каримов ҳам бу борада катта ташвиш билан огоҳлантириши бежиз эмас, албатта. «Табийки “оммавий маданият” деган ниқоб остида ахлоқий бузуклик ва зўравонлик, индивидуализм, эгоцентризм ғояларини тарқатиш, керак бўлса, шунинг ҳисобидан бойлик орттириш, бошқа халқларнинг неча минг йиллик анъана ва қадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларига беписандлик, уларни кўпоришга қаратилган хатарли таҳдидлар одамни ташвишга солмай қўймайди»[4], деган фикри айни ҳақиқатдир. Дарҳақиқат, оммавий маданият ҳақида кўплаб мақолалар ёзаётган тадқиқотчилар ва тарғиботчилар буни эсдан чиқармаслиги, ҳақиқий оммавий маданиятни уни ниқоб қилиб олган аксилмаданият билан чалкаштирмаслик зарур.

Оммавий маданиятни ниқоб қилиб олган аксилмаданиятга, унинг дидсизлиги ва ахлоқсизлигига, инсонни ҳақоратловчи, тубанлаштирувчи махсулотларга қарши курашиш лозим. Бироқ замонавий оммавий маданиятнинг ўзида ҳам мураккаб ботиний зиддиятлар, миллий ўзига ҳосликка нисбатан яширин таҳдидлар мавжудки, буни ҳам унутмаслик керак. Шу ўринда табиий бир савол туғилади. Хўш оммавий маданиятнинг жозибаси нимада? Нега унга интилиш кучли? Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, ҳатто бир халққа мансуб ёшлар ҳам, улар ҳар хил ижтимоий қатламдан бўлишига қармай, оммавий маданиятга бирдай мойиллик кўрсатади. Бу ҳолат урбанизация ва глобаллашув жараёнида турли халқлар турмуш тарзининг, ҳаётий қараш ва мезонларининг яқинлашуви, хордиқ ва истеъмолнинг стандартлашуви оқибатидир. Лекин оммавий маданият таъсирининг кучайин сабаблари фақат шулардангина иборат эмас. Булар қаторида оммавий

маданиятнинг кенг тарқалишига ва таъсир кўрсатишига унинг психологик, ижтимоий-сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, эстетик ва бошқа сабаблари ҳам бор.[5] Шу боис глобаллашув жараёни доирасида содир бўлаётган муҳим бир ҳақиқатни ҳам унунмаслик керакки, бугунги кунда инсон глобаллашув жараёнининг бош объекти ҳисобланади.

Одатда, глобаллашув деганда дунё миқёсида ягона иқтисодий-молиявий макон ва яхлит ахборот майдонининг шаклланиш жараёни тушунилади. «Жаҳонда юз бераётган глобаллашув назарий жиҳатдан мустақил давлатларнинг суверенитети сақланишини тақозо этади. Бироқ, воқеялик шуни кўрсатмоқдаки, глобаллашув натижасида давлатлар ўз суверенитетидан муайян даражада маҳрум бўлмоқда»[6].

Глобаллашув мазмун-моҳияти борасида ҳам мутахассислар ўртасида яқдиллик йўқ. Бу жараён билан боғлиқ концепцияларнинг ранг-баранглиги, биринчидан, мазкур жараённинг ижтимоий ҳаётнинг турли соҳаларини (маънавий, маданий, ижтимоий, иқтисодий, сиёсий) камраб олгани билан боғлиқ бўлса, иккинчидан, масалага ёндашув тадқиқотчиларнинг кўзлаган мақсадлари, мафкуравий қарашлар ўртасидаги фарқ ва ўзига хослик билан белгиланади.

Глобаллашув жараёни жуда кенг кўламга эга бўлиб, жамиятдан ҳар бир соҳасида ёрқин намоён бўлади. Шунинг учун ҳар қайси давр, тузум, жамият глобаллашув жараёни ва маънавий таҳдидлар шароитида ҳақиқатга эҳтиёж сезади. Сувга кириб куриқ чиқиш имкони бўлмаганидек, глобаллашув жараёнини ҳам маънавий таҳдидларсиз тасаввур этиб бўлмайди. Шунинг учун бефарқликка, ўзи бўларчиликка йўл қўймаслик ғоявий барқарорлик учун муҳим аҳамият касб этади.

Хулоса қилиб айтганда, глобаллашув жараёни ва маънавий таҳдидлар шароитида ҳақиқат заруриятини қуйидагича изоҳлаш мақсадга мувофиқдир.

Биринчидан, глобаллашув жараёнида инсон табиатида содир бўладиган ўзгаришларни ҳақиқат ёки ёлғон, ҳақиқат ва янглишишни тўғри ажрата олиш ҳамда тўғри муносабат билдиришни шакллантиради. **Иккинчидан**, ҳақиқат маънавий барқарорликнинг ажралмас қисми сифатида мавжуд таҳдидларга қарши курашиш, инсон тафаккурида воқеликнинг ҳаққоний акс этиши ва ҳар томонлама уйғун ривожланишини таъминлайди. **Учинчидан**, ҳақиқатнинг зарурияти асосида инсоннинг ҳаётга бўлган муносабати ётади, бу муносабат фетиш ва бузғунчи ғояларнинг авж олишига монелик қилади. **Тўртинчидан**, инсон ҳақиқатни англаши орқали унинг ғайриҳақиқат жараёнларга муносабати шаклланади. Бу эса глобаллашув жараёни ва маънавий таҳдидлар шароитида ҳодиса ва жараёнларнинг нечоғлик ҳақиқатга мувофиқ ёки мувофиқ эмаслигини кўрсатиб беради.

Ушбу мақола орқали глобаллашув жараёнини том маънодаги салбий ҳолат экан дейишдан ва унинг инсониятга ижобий таъсирини мутлоқ инкор этишдан йироқмиз.

Фақат мазкур мақола орқали юқорида таъкидлаганимиз каби глобаллашувнинг айрим салбий жихатлари ҳусусида тўхталиб ўтдик ҳамда бу жараёнга онгли муносабат билдириш, ижобий ва салбий ҳолатлар ўртасидаги тафовутларни аниқлашда ҳақиқатнинг зарурати ва аҳамиятини кўрсатиб бериш билан бир қаторда инсон дунёқарашига таъсири тўғрисида фикр юритдик. Зеро, Президентимиз Ислоҳ Каримов ўзининг “Юксак маънавият энгилмас куч” асарида таъкидлаганидек, барчамизга аён бўлиши керакки, қаерда бепарволик ва лоқайдлик ҳукм сурса, энг долзарб масалалар ўзибларчиликка ташлаб қўйилса, ўша ерда маънавият энг ожиз ва заиф нуқтага айланади. Ва аксинча – қаерда хушёрлик ва жонқуярлик бўлса, ўша ерда маънавият қудратли кучга айланади.

РЕЗЮМЕ

Смысл статьи состоит из потребности значения задачи истины в процессе глобализации и духовной угрозы. Осознание истины и сознательно относиться к действительности подчёркивается как важным фактором в противостоянии духовной угрозы в процессе глобализации.

RESUME

This article deals with the problem of truth, and to know truth, important the truth. And about the process of globalization place of truth.

АДАБИЁТЛАР

1. Каримов И.А. Юксак маънавият – энгилмас куч. –Т., Маънавият. 2008. 111-б.
2. Қаранг ўша манба, 112-бет.
3. ЎзМУ хабарлари. – Т., “Университет” (Ҳусанов Б.Э. “Глобаллашув жараёнида ахлоқ ва эстетика фанларининг ўрни) 2009 йил 4-сон, 6-бет.
4. Каримов И.А. Юксак маънавият – энгилмас куч. –Т., Маънавият. 2008. 117-б.
5. Тафаккур журнали. – Т., 2008 йил 4-сон, 14-бет.
6. Азизхўжаев А. “Чин ўзбек иши”, - Т.; “Ўзбекистон”, 370-бет.